

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 52 28 december 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Henriette Roland Holst

In deze dagen is er geschreven en gesproken over de dichteres Henriëtte Roland Holst. Aanleiding was haar honderdste geboortedag op de 24ste december van dit jaar. Maar de dieper liggende reden om deze bijzondere vrouw te herdenken, is het bewustzijn dat haar leven en haar werk hun betekenis voor ons leven en voor onze tijd hebben behouden.

Gedurende de eerste helft van onze eeuw is Henriëtte Roland Holst een belangrijke figuur geweest in het geestelijke en politieke leven van ons land. Toch bekleedde zij geen hoge maatschappelijke posities. Maar men zou het een hoge maatschappelijke functie moeten noemen, dat iemand door de woorden die hij spreekt en door de daden die hij doet het uitzicht opent op een maatschappij die menswaardiger is dan de onze. Dichters kunnen dat doen, omdat in hun woorden het leven nieuw en echt wordt beleefd. In die beleving bestaat de verstandhouding tussen de dichters en ons, hun lezers. Het gaat daarbij in elk afzonderlijk geval om een bepaald deel van het oneindige leven, want niemand, ook de dichter niet, omvat het leven helemaal. De verzen van Henriëtte Roland Holst betekenden voor velen de beleving van menselijke gemeenschap en verbondenheid als een oorspronkelijke waarde, en van de nieuwe vrijheid die daaruit ontstaat. Haar gedichten konden die betekenis hebben, omdat zij niet alleen voortkwamen uit de waarheid van de dichterlijke droom maar ook uit de werkelijkheid van de actieve daad. Want Henriëtte Roland Holst was wat wij een geëngageerde kunstenaar noemen. Vele dichters en schrijvers waren haar daarin voorgegaan, b.v. de Engelse dichter Shelley, de Duitse dichter Heinrich Heine, de Nederlandse schrijver Multatuli, de Russische schrijver Leo Tolstoj. In haar eigen tijd waren het o.a. Herman Gorter, Herman Heijermans, de Russische dichter Majakowski, de Duitse dichter en toneelschrijver Bert Brecht, de Franse dichter Eluard. En zo zijn het in onze tijd b.v. Sartre, Theodorakis, en de kunstenaars die op straffe van huisvredebreuk ons uit onze heilige huisjes weghalen en in de vrije ruimte brengen.

De tijd van Henriëtte Roland Holst is voorbij. En ook haar trant van dichten. Geen dichter

schrijft meer op de manier waarop zij het deed. Vele van haar gedichten spreken op het ogenblik niet aan. Bij de herdenking van haar honderdste geboortedag ligt voor mij het accent niet op haar werk als poëzie. Henriëtte Roland Holst was als dichteres de dienaar van ideeën. Zij schreef vaak leerdichten. Zo is zij begonnen, zo is zij geëindigd. Daarom heeft haar werk z'n betekenis behouden in zover het laat horen welk antwoord zij heeft gegeven op vragen die niet alleen van haar tijd waren maar die ook onze tijd onontkoombaar stelt.

Henriëtte Roland Holst behoorde tot de jonge mensen uit de gegoede burgerij, die omstreeks 1900 partij kozen in de sociale strijd en wel door op een actieve manier socialist te worden. Ook voor haar hield dat aanvankelijk in dat zij Marxiste werd en ging schrijven en spreken voor de socialistische arbeidersbeweging. Het was een marxisme in een Europese maatschappij die nog overduidelijk de sporen vertoonde van de verpaupering in de steden en op het land als gevolg van de ongebreidelde kapitalistische expansie gedurende de negentiende eeuw. De woorden klassenstrijd, proletariaat, staking demonstratie hadden toen — zoals nu nog in Zuid-Amerika — de klank van de steeds dreigende honger en ziekte, van ontslag en gebrek, van ellendige ouderdom in vuile krotten. De industriearbeiders en de

Redactie en administratie
van het Woord van de Week
wensen de lezers een
alleszins gelukkig en
voorspoedig nieuwjaar

een radio-uitzending van zondag 28 december 1969

Kalender 1970

De kalender 1970 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering.

De prijs is **f 5.75**

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 5,75 op post-
rekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers
Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1970.

landarbeiders waren *zichtbaar* een aparte klasse van mensen. Het marxisme trachtte van die apartheid door bewustwording en organisatie een kracht te maken die haar als klasse zou doen verdwijnen, tegelijk met de klasse van de kapitalisten. Die opheffing zou waarschijnlijk plaats vinden in een beslissende strijd, waarvan men zich een voorstelling maakte met de Parijse commune van 1871 als model.

Evenals heden ten dage was dus toen het marxisme bij jonge mensen in trek. Uiteraard niet op precies dezelfde manier, de geschiedenis herhaalt zich slechts in schijn. De jonge marxisten van omstreeks 1900 hadden een ideologie, een stelsel en zij streefden naar een strenge partijvorming. Zij aanvaardden het geweld en de dictatuur als middelen om hun doel te bereiken. Zij waren idealisten, want zij geloofden in de spoedige komst van de socialistische maatschappij, na de gewelddadige eindfase van de klassenstrijd, die als een alles zuiverend onweer het kapitalisme zou wegspoelen. Hun ideologie leidde in 1918 door het slagen van de Russische revolutie tot een maatschappelijke en politieke werkelijkheid. Het scheen het ogenblik van hun grootste overwinning. Maar het bleek al gauw voor velen, ook voor Henriëtte Roland Holst, het begin van een nederlaag. Want de uitkomst was een bestendige dictatuur, een gewelddadig regiem, reeds in een tijd die nog niets afwist van onze moderne geweldsmiddelen en de middelen van de moderne dictatuur. In 1927 verscheen van Henriëtte Roland Holst een groot gedicht, *Heldensage* getiteld. Daarin keek zij terug naar het begin van de Russische revolutie. In de verzen over de dood van Lenin en zijn bijzetting in het praalgraf zegt zij:

nu rust g' in de volsche praal, gij waaracht'ge
die zal diene' om miljoenen te verblinden,
hen af te houden van zelfstandig denken,
gij die de plicht van het zelfstandig denken
aan uw makers voorhiel als eerste plicht.
Nu ligt ge in de praal, die dienen zal
om miljoenen te doen buigen
voor uw gezag, als waar het van een god, —
hen te doen zweeren bij uw woorden
als bij de woorden van een god, —
gij die het zweeren bij ieder gezag
verfoeid hebt als de bron van alle kwaad. —

Tegenwoordig zijn wij bekend met de moderne geweldsmiddelen en de wijze waarop de moderne dictatuur personen en volken onderdrukt. Wij kunnen weten wat we doen als we onze doeleinden met geweld willen bereiken en weer met

soms verbluffend gemak ons voorstander verklaren van de dictatuur van het proletariaat! De marxistische ideologie uit het begin van onze eeuw, de overwinning in 1918 en de daarop volgende nederlaag hebben het leven en het werk van Henriëtte Roland Holst beslissend beïnvloed. Zij nam op internationaal niveau aan de socialistische beweging deel, in persoonlijk contact met Lenin en Trotsky, Kautsky en Rosa Luxemburg. Wie nu nog eens weer haar gedichtenbundels uit het eerste kwart van de eeuw doorbladerd, merkt hoeveel inspanning zij moest aanwenden om de zekerheid van haar geloof in een komende gemeenschap in evenwicht te houden met de strengheid en het geweld van de marxistische leer. Zij kon om der wille van de idee en van de leer de mensen van vlees en bloed niet wegcijferen; het is haar niet mogelijk met voorbijzien aan de concrete mensen de socialistische idee verheerlijkend te bezingen. Met haar verzen van twijfel, van wanhoop soms, van innerlijke verscheurdheid en van medegevoel heeft zij de sociale strijd van die jaren zijn menselijke ondertoon verleend, in het bewustzijn dat de ideologie de menselijkheid niet mocht overheersen. Reeds in haar eerste bundel socialistische gedichten die in 1902 verscheen onder de titel *De Nieuwe Geboort* staan de verzen:

Ik heb den weg nimmer gevonden
die toch eenmaal elk menschen-leven snijdt
die men kan volgen zonder vrees voor zonde
als een kind door moeder geleid.

God weet dat ik de woestijnlucht niet vreesde,
doornen noch diepten noch dieren van 't woud:
ik zocht naar alle winde', een vroeg-verweesde,
zoekend werd ik onmerkbaar oud.

Ik ben hij die steile ravijnen
beklom met zeker-snellens pas,
die iedren steen gemerkt heeft tot den zijnen
tot hij, verschrikt, andere teekens las.

en ook:
Nu sta ik hier waar alle wegen enden,
avondlijk groet mijn schaduw, spits en lang;
er is geen verder komen en geen wenden,
om mij heen suist een vreemd gezang.

Bertrand Russel

WAAROM IK GEEN CHRISTEN BEN

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de rijke hoeveelheid essays, die Russel sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russel stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze en bedient zich daarbij van het proza, waarom hij mede zo befaamd is geworden.

Vertaling: Paul Edwards — 268 pagina's
f 14,50

Henriëtte Roland Holst heeft in de loop van de jaren, en in het bijzonder na 1925, steeds meer de opvatting verlaten dat de politiek de mens mag beschouwen als een instrument of, zoals het toen ook wel heette, „als mest op de velden der toekomst”. Deze ontwikkeling is bij haar ongetwijfeld versterkt door de opkomst van 't fascisme en 't Stalinisme. In de levensbeschrijving die zij heeft gegeven van haar vriendin en medestrijdster Rosa Luxemburg, zegt zij dat door uitsluitend de klassenstrijd te zien en de gewelddadige revolutie in Duitsland een mentaliteit werd aangekweekt die zich bitter heeft gewroken. Het socialisme wordt voor Henriëtte Roland Holst steeds meer een algemeen menselijke aangelegenheid en niet enkel de zaak van één bepaalde klasse. Met zulke opvattingen verlaat zij het orthodoxe marxisme. Zij streeft in die jaren naar een religieuze verdieping van het socialisme. Haar belangstelling gaat uit naar figuren als Tolstoj, Romain Rolland, Gandhi, persoonlijkheden die een radicale hervorming van de maatschappij voorstonden en daarvoor op geweldloze wijze actie wilden voeren. Over Tolstoj en Romain Rolland schrijft Henriëtte Roland Holst een studie; ook over de anarchistische cultuurfilosoof Gustave Landauer, die deelnam aan de radenrepubliek te München — u kunt hem op het ogenblik door Han Bentz van den Berg gespeeld zien in het toneelstuk *Toller*.

Uit haar inzichten omtrent een radicale maatschappijhervorming en in verband daarmee het gebruik van geweld, blijkt dat dit probleem niet minder van vandaag is dan van 1930, hoezeer de maatschappij intussen ook mag zijn veranderd. Dat geldt in het bijzonder voor de jonge generatie in West-Europa die zich nu verzet tegen een maatschappij die door haar organisatie van de wieg tot het graf het individuele leven dictatoriaal in haar greep gaat houden. Henriëtte Roland Holst gaf na vele jaren van daadwerkelijke actie de dictatuur en het geweld op als middelen om maatschappelijke reconstructie te bereiken. Ze zag er van af juist uit naam van de vrije ontplooiing van de menselijke persoon en van de vernieuwing der maatschappij. In onze tijd staan wij voor dezelfde beslissing. Zij die de bestaande maatschappij kost wat het kost willen handhaven grijpen snel naar geweld en de instelling van de dictatuur. Zij die de maatschappij van de grond af willen vernieuwen, schrikken voor diezelfde middelen niet terug. Zij mogen zich afvragen of zij niet opnieuw bezig zijn de vrije ontplooiing van de enkeling en van de maatschappij onmogelijk te maken. Die vrijheid vraagt om haar eigen middelen. Voor het antwoord op die vraag zijn leven en werk van Henriëtte Roland Holst, honderd jaar na haar geboortedag, nog van actuele betekenis.

J. C. Brandt Corstius

HEDEN IS VERSCHENEN het boekje

„Seks”

Hieraan werkten mee:

W. Boissevain, arts
Dr. W. Briët, psychiater
Dr. C. van Emde Boas, zenuwarts-sexuoloog
Mevr. H. F. Fortuin-Blitz, arts-sexuoloog
R. R. Gras
Mevr. A. M. J. Knuttel-Holtappel, arts
J. M. R. A. Kijzer, sexuoloog

Dr. S. van der Kwast, psychiater
L. H. Levie, arts-sexuoloog
H. Lips, hoofdredacteur Humanistische Geestelijke Verzorging
F. P. Wibaut, arts, hoofd polikliniek
Geboorteregeling, Wilhelmina Gasthuis, Amsterdam

Vele malen, en wij menen vaker dan vroeger, komen in gesprekken met jonge mensen onderwerpen als homofilie, masturbatie, pornografie, prostitutie, het gebruik van stimulerende middelen en abortus aan de orde. Dat betekent dus ook dat de informatie moet worden uitgebreid. En daarin ligt de rechtvaardiging van deze uitgave. Een boekje niet alleen voor jonge mensen maar ook voor vele ouderen, die het contact met de jongeren niet willen verliezen.

136 blz.

f 3.90

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Pers, postbus 114, Utrecht.

Er gebeuren vele dingen waarvan de betekenis moeilijk te overzien valt. Deze zullen er waarschijnlijk voor zorgen dat de kunst van morgen er anders uit zal zien dan wij nu denken. Eén ding is wel zeker: een terugkeer van welke kunst uit het verleden dan ook is onmogelijk. De kunst is in deze eeuw tot in haar wortels overhoop gehaald en we kunnen niet weer ergens opnieuw beginnen alsof we van de prins geen kwaad weten. Schilder- en beeldhouwkunst verliezen hun centrale plaats naarmate nieuwe media in gebruik worden genomen. De grenzen tussen de verschillende kunsten vervagen en ook die tussen kunst en realiteit. Het organiseren van de omgeving (ook die van de straat, de stad) krijgt minstens zoveel aandacht als het maken van afzonderlijke „kunstvoorwerpen”. Nauw contact met wetenschap en techniek is daarbij noodzakelijk. De kunst houdt op een terrein te zijn dat alleen door „ingewijden” (liefst in het zondagse pak) mag worden betreden.

De kunstenaar verliest zijn uitzonderlijke status (en komt daardoor hopelijk weer in de gelegenheid, net als ieder ander zijn brood te verdienen). Voor grotere projecten zal groepswork nodig zijn. Het kunstwerk kan geen voorwerp van verering blijven. Gedeeltelijk komt het in oplagen op de markt, net als boeken en stofzuigers. Voor zover het uniek is, wordt het niet als onvervangbaar beschouwd; het is in hoge mate gebonden aan de tijd waarin het ontstaat en kan met die tijd weer verdwijnen. Kunst voor de eeuwigheid maken is onbegonnen werk. (Het huidige kunstbedrijf zal daarbij grondig moeten veranderen. Kunsthandels en musea brengen een kunstenaar nog steeds als iemand die iets doet wat niemand anders doet. Maar het aantal tentoonstellingen en publicaties over kunst is zo groot, er komen in korte tijd zoveel „individuele expressies” op de markt dat negentig percent als tweederangsfiguren door de mand valt. Er zijn te veel kunstenaars — en er wordt te veel aandacht aan ze besteed).

Steeds meer doet de kunst een beroep op de medewerking van de kijkers, de „consumenten”, van het indrukken van een knopje om het kunst-

werk in beweging te zetten tot de actieve deelname aan een happening. Veel meer mensen zijn creatief begaafd dan alleen de „kunstenaars”; wanneer ze de moed hebben, die creativiteit te gebruiken, zal de samenwerking van kunstenaar en publiek nog veel verder kunnen gaan. Kunstenaar en kunstgebruiker zijn beiden kijkers, geplaatst tegenover een realiteit die ze moeten trachten te ontraadselen. Een kunstwerk zelf is zo'n realiteit, een beeld, een vorm die ons bij langer kijken niet zo vertrouwd blijkt als het eerst leek. Het is dit niet vertrouwde in de vorm dat hoe langer hoe meer de aandacht gaat krijgen in de beeldende kunst en daarom zou de kunst van de toekomst wel eens van een „onmenselijkheid” kunnen zijn waar we nu van zouden schrikken (de onbewogen kleurzeeën van sommige Amerikaanse „Hard Edge”-schilders zijn een aanwijzing in die richting). Maar ontdekkingen kunnen nu eenmaal alleen gedaan worden in het onbekende, het gebied dat ons nog niet vertrouwd is. Het einddoel van de ontdekkingstocht is de realiteit zelf, of men nu reist via de koele zones van abstracte vorm- en kleuringen of via de jungle van afbeeldingen en tekens. Hoever de kunst ons kan brengen weten we niet; het is best mogelijk dat ze in een bepaald stadium overbodig wordt. Voorlopig schijnt haar opgave nog, met wetenschappelijke precisie (en mogelijk in samenwerking met de wetenschap) het terrein te verkennen van de zichtbare vormen en van de werking van die vormen op mensen.

Dit laatste is niet in overeenstemming met de hier en daar gangbare opvatting dat een kunstenaar ophoudt kunstenaar te zijn als hij begint te denken. Het is altijd onredelijk iemand tot een eenzijdig gebruik van zijn brein te veroordelen. Op een ogenblik dat we ons met ons allen moeten inspannen om onze nieuwe wereld vorm te geven, kunnen we er alleen maar bij winnen als de kunstenaars op hun terrein (en niet alleen op het hunne) meedenken.

(Uit: De wereld van morgen, p. 189-190, red. W. A. C. Whitlau en drs. H. van Praag)

Van week tot week:

Hilversum II (radio)

Zondag 4 januari, 9.45—10.00 uur: Werkende jongeren aan het woord.

INHOUDSOPGAVE 1969

I Teksten van radiolezingen op zondagmorgen.

5 januari 1969	U. J. Rutgers
12 januari	A. Saalborn
19 januari	R. C. Kwant en W. van Dooren
26 januari	C. van Rijsinge
2 februari	G. Stuiveling
9 februari	A. Struyk
16 februari	W. van der Lecq
23 februari	C. van Rijsinge
2 maart	P. N. Kruijswijk
9 maart	C. H. Schonk
16 maart	P. C. Hienekamp
23 maart	G. J. den Besten
30 maart	C. van Rijsinge
6 april	A. Struyk
13 april	W. van Dooren
20 april	H. Bonger
27 april	M. Rood de Boer
4 mei	H. Lips
11 mei	Chr. Hennekes
18 mei	J. P. van Praag
25 mei	M. G. Rood
1 juni	H. J. Roethof
8 juni	J. M. Dirken
15 juni	A. L. Constandse
22 juni	J. W. F. Klein-van Baumhauer
29 juni	F. Grewel
6 juli	J. Houtgast
13 juli	D. Heroma-Meilink
20 juli	H. Bonger
27 juli	M. I. Spetter
3 augustus	R. C. Winter
10 augustus	G. F. Makkink
17 augustus	Th. W. Polet
24 augustus	C. Vogel
31 augustus	D. Scherpenzeel
7 september	D. Roethof-Ensing
14 september	A. Vermeer
21 september	G. Stuiveling
28 september	J. P. van Praag
5 oktober	W. C. Koppenberg
12 oktober	F. Grewel
19 oktober	R. W. Scheller
26 oktober	A. Stempels
2 november	J. Pasman en Dr. Vles
9 november	T. Haan
16 november	C. van Rijsinge
23 november	N. Duveen

De „Amerikaanse uitdaging” en de mens
 De man vrouw verhouding in de loop der eeuwen
 Gesprek tussen Rooms-Katholieken en Humanisten III
 Voorbereiding op een nieuwe wereld
 Uit Humanistisch oogpunt
 De dialoog humanisme-kommunisme: een bijdrage tot vrede?
 Een lichtzinnig humanist?
 De macht over leven en dood
 Geld en geest
 Niet praten, maar doen
 Hebben we nou wat aan elkaar?
 Geen woorden, maar daden!
 De mens, de samenleving en de toekomst
 De dialoog humanisme-kommunisme: een bijdrage tot vrede?
 Samenwerking of tegenwerking?
 Erasmus, een redelijk mens
 Echtscheiding
 Denkend aan de dood kan ik niet slapen
 Echt leven
 Een plaats om te staan
 Humanisme 1980
 Een strategie voor de vrede
 Is men zo oud als men zich voelt?
 De meidagen van Amsterdam
 Radest over het werk van de A.E.U.
 Een, twee, drie, vier, vijf, de bakker sloeg zijn wijf
 Het begin van alles
 Ja, nee, of betrekkelijk
 Nog maar weer eens de democratie
 Idealisten en terroristen in Amerika
 Enkele menselijke aspecten van ontwikkelingshulp
 Snelheid en tempo
 Moeten wij ons laten manipuleren?
 Geklets in de ruimte
 Andere mensen
 Wat je zegt ben je zelf
 Specie voor H.M.T.'s
 Ze zijn er allebei geweest
 Gesprek over ontmoeting met Marxistische humanisten in Joegoslavië
 Negatieve aspecten van het studentenverzet
 Medische ethiek
 Gesprek over Rembrandt
 Congres Humanitas
 De Humanistische Stichting voor de Geestelijke Volksgezondheid
 André Gide
 Welvaart, welzijn en wij
 Turk op zondag

30 november	C. van Rijsinge	Zij en wij
7 december	H. B. J. Waslander	Tekort aan schroom?
14 december	C. van Rijsinge	Reacties
21 december	C. van Rijsinge	Beschouwingen
28 december	J. C. Brandt Corstius	Henriëtte Roland Holst

II Mededelingen, beschouwingen en overdrukken

5 januari	W. van Dooren	Het gesprek tussen marxistische en niet-marxistische humanisten in 1968
12 januari	Prof. Markovic en J. P. van Praag	Het gesprek tussen marxistische en niet-marxistische humanisten in 1968 (Televisie uitzending)
26 januari	H. Lips	Een nieuw jaar
23 februari	P. Spigt	Leszek Kolakowski
9 maart	Publicatie van het Pugwash-Comité	Misvorming na kernexplosies
18 mei	H. Bongers	J. P. van Praag
29 juni	P. Spigt	Erasmus: Tegen het fanatisme
9 november	M. Rood	Opening huis Humanistisch Verbond 's Gravenhage
23 november	P. Spigt	Nogmaals André Gide
14 december		Prijsvraag IHEU

De Humanistische Stichting „Socrates”

Deze stichting, die tot taak heeft om de doordenking van de wetenschappelijke en culturele achtergrond van het moderne humanisme te bevorderen, heeft in de loop der jaren een aantal rapporten uitgegeven, die stellig belangstelling verdienen. Nu ook het rapport „Echtscheiding” is verschenen, is er alle reden om voor deze rapporten uw aandacht te vragen.

Het zijn:

6902	„Echtscheiding”. Rapport van de commissie, ingesteld na de conferentie over de echtscheidingsproblematiek (zie 6601)	24 blz.	f 2,50
6601	„Humanisten over echtscheiding”. Voordrachten gehouden tijdens een juristenconferentie.	32 blz.	f 1,80
6804	<i>Het gezag</i>
Verslag van twee conferenties over dit onderwerp.	40 blz.	f 2,25
6801	<i>Humanisme en Arbeid</i> .
Rapport van een commissie, die hiervoor was ingesteld.	54 blz.	f 4,50
6702	<i>De Aanstootgevers</i> .
Rapport uitgebracht door de commissie „het mensbeeld in de moderne literatuur”.	32 blz.	f 3,25

U kunt deze rapporten bestellen door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Pers te Utrecht.